

СЕКЦІЯ 2. ПЕДАГОГІЧНА ТА ВІКОВА ПСИХОЛОГІЯ

УДК 159.9.016.4: 37.013.77
DOI 10.32999/ksu2312-3206/2019-3-7

ПСИХОСОМАТИЧНІ РЕАКЦІЇ ОРГАНІЗМУ НА ПРОЦЕС АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Видолоб Наталія Олексіївна,
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології

*ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»*

vydylob@ukr.net

orcid.org/0000-0003-3564-9179

Процес соціалізації охоплює адаптаційний та інтеріоризаційний етапи у процесі будь-якої мобільності особистості. У дітей мобільність значно інтенсивніша, ніж у дорослого. Організм відповідає на ці адаптаційні процеси фізіологічними та психологічними реакціями, що проявляється в поведінці першокласників. У шестирічному віці, окрім соціальних змін (початок навчання у школі зумовлює нове соціальне середовище зі своїми правилами), відбуваються ще й значні зміни в центральній нервовій системі: збільшується маса мозку, що спонукає інтенсивність сили і росту гальмівних процесів, ускладнюється аналітико-синтетична діяльність. Тому адаптація дитини до шкільного середовища і початку довготривалої навчальної діяльності повинна відбуватися під впливом дорослих, урахувавши вразливість нервової системи цього вікового періоду.

Мета статті – виявити психосоматичні аспекти у процесі адаптації молодших школярів.

Методологія базується на емпіричних методах пізнання, що виробленні галузями гуманітарного знання, з використанням функціонального підходу, що розкриває активну роль дорослих (педагоги, батьки) у процесі адаптації дитини у школі, аналітичного – дозволяє побачити адаптаційний процес у комплексі соціального, фізіологічного та психологічного, синтезу – знаходження дієвих комунікаційних технік для успішної адаптації молодших школярів в освітньому просторі.

Результати та висновки. Психосоматичні прояви організму дитини є адекватною реакцією на нові соціальні умови, оскільки вимоги нового соціального середовища і задоволення власних потреб шукають спільні точки дотику. Психіка і тіло в результаті рефлексії навколишнього світу та саморефлексії намагаються показати у вигляді зовнішніх проявів, що організм щось не задовольняє. Учителі і батьки як агенти первинної соціалізації повинні застосувати такі комунікативні техніки, які б позитивно впливали на психологічний стан дитини та сприяли швидкій адаптації дитини до школи. Зокрема, дієвими є техніки на усвідомлення інакшої природи кожного і цілісності людського буття – «Я і ти – ми» та «Комплімент».

Ключові слова: соціалізація, фізіологічна адаптація, психологічна адаптація, соціальна адаптація, комунікативні техніки.

PSYCHOSOMATIC REACTIONS OF THE HUMAN ORGANISM TO THE PROCESS OF THE CHILD'S ADAPTATION IN THE PRIMARY SCHOOL

Vydolob Nataliia Oleksiivna,

Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Psychology

SHEI "Pereyaslav-Khmelnytsky Grygory Skovoroda State Pedagogical University"

vydylob@ukr.net

orcid.org/0000-0003-3564-9179

The process of socialization covers the adaptation and internalization stages in the process of any individual mobility. Children have much more intense mobility than adults. The human body reacts to these processes of adaptation in the form of physiological and psychological reactions and manifests itself in the behavior of primary students. At the age of six, in addition to social changes (the beginning of schooling leads to a new social environment with its own rules), there are also significant changes in the central nervous system, the mass of the brain is increasing, which prompts the intensity of force and the growth of inhibitory processes and also analytical and synthetic activity becomes more complicated. Therefore, adaptation of the child to the school

environment and the initiation of long-term educational activities should be under the adults influence, taking into account the vulnerability of the nervous system at this age.

The purpose of the article is to identify the psychosomatic aspects in the socialization process of primary school students.

The **methodology** is based on the empirical methods of cognition developed by the branches of humanitarian knowledge, using a functional approach that reveals the active role of adults (teachers, parents) in the process of child adaptation to school. Also analytic approach allows seeing the adaptation process in the complex of social, physiological, psychological and synthesis – finding effective communication techniques for a successful primary student's adaptation in an educational environment.

Results and conclusions. Psychosomatic manifestations of the child's body are normal reaction to new social conditions as the requirements of the new social environment and the requirements for satisfying their own needs seek for the common points of contact. As a result of reflection and self-reflection, the psyche and the body try to show that the human body is not comfortable in the form of external manifestations. Teachers and parents, as agents of primary socialization, should apply such communication techniques that would allow a rapid adaptation child to school. In particular, it is important to understand the difference of each personality and the integrity of human existence – “I and you – we” and “Compliment”.

Key words: *socialization, physiological adaptation, psychological adaptation, social adaptation, communicative techniques.*

Вступ

Актуальність теми зумовлена змінами в освітній сфері соціального в сучасному українському суспільстві. Ми стали свідками першого року навчання у Новій українській школі (далі – НУШ), яка зорієнтована не на нагромадження знань про світ, а на застосування дитиною цих знань у буденному житті. Новий підхід в освіті передбачає виховання відповідального громадянина, вільної особистості, розвиток творчості, критичного мислення й емоційного інтелекту. Цей рік став випробувальним як для вчителів, так і для батьків першокласників. Зміна будь-чого старого в житті людини на нове приводить до очікування кращого в майбутньому, проте і результати змін не завжди адекватно сприймаються у свідомості особистості. Процес реформування шкільної освіти довготривалий, очевидно, що визначати його результативність ще завчасно. Але ми можемо підбити попередні підсумки щодо адаптації дітей до нового для них шкільного середовища, психосоматичних реакцій їхнього організму на зміни та використання комунікативних технік для полегшення адаптації. Тому актуальні дослідження, націлені на систему «дитина – шкільне середовище», де вона (дитина першого року навчання, у даному випадку) розглядається в контексті не тільки адаптації до соціального середовища, а й зворотних реакцій її психіки і фізіології на соціальні зміни. Ці реакції спостерігаються у вигляді психосоматичних проявів.

Мета статті – дослідити причини психосоматичних аспектів у процесі адаптації дітей до школи, виявити дієві комунікативні техніки, що використовуються вчителем для прискорення адаптації та зниження психосоматичних реакцій дитини на нове середовище. Завдання полягає в комплекс-

сному дослідженні першого етапу соціалізації дитини у школі, спираючись на конкретні дані спостережень.

1. Теоретичне обґрунтування проблеми

Вікові характеристики психологічного стану особистості зумовлюють і поведінкові реакції на навколишній світ. Зокрема, для дитини раннього періоду соціалізації характерні кризи трьох і семи років. У ці періоди актуалізуються соціальні зв'язки і взаємодії, нехарактерні для усталеного попереднього життя.

«Період із 6–9 років характеризується повторним прискоренням темпів росту, розширенням резервних можливостей більшості функціональних систем, чутливістю щодо формування рухових функцій, інтенсифікацією розвитку дрібних м'язів верхніх кінцівок. Відбувається істотна зміна механізмів регуляції рухами – перехід від домінуючого наслідкового механізму управління до управління за попередньо сформованою моторною програмою», – зазначає І. Білоус у дослідженні психосоматичних аспектів біологічного дозрівання дітей молодшого шкільного віку (Білоус, 2011: 152).

Увагу в заданому проблемному полі привертають дослідження, присвячені кризі 6–7-річного віку, що і призводить до психосоматичних реакцій, які візуалізуються через поведінку та фізичний стан організму дитини в педагогічній і психологічній інтерпретаціях, хоча і не зосереджені на психосоматиці організму.

Л. Березовська, М. Смоляк розглядають етапи, стадії, рівні адаптації й основні чинники, що впливають на процес адаптації першокласників, а також виокремлюють причини, наслідки і локус скарг шкільної дезадаптації (Березовська, 2014). Г. Крупник акцентує увагу на роботі практичного психолога щодо створення позитивного

досвіду з подолання труднощів молодших школярів із перших днів навчання (Крупник, 2014). О. Віщак наголошує на важливості в цей період «налагодження продуктивної співпраці вчителя, дітей та батьків. Правильний вибір вчителем стилю спілкування, вміння налагодити контакт із школярами, створити водночас і вільну, і ділову атмосферу у класі сприяє високому рівню адаптації першокласників. Велике значення для успішної адаптації мають стосунки «учень – учитель». Адже дитина перебуває у великій емоційній залежності від вчителя» (Віщак, 2016: 29). С. Бондаренко концентрується на біологічній адаптації організму дітей шестирічного віку до навчальних навантажень крізь призму рухової функції дитини до статичного компонента навчальної праці (Бондаренко, 2017).

Проблемі адаптації дітей раннього шкільного віку присвячені низка праць сучасних науковців, проте варто зазначити, що психосоматична складова частина адаптаційного процесу неналежним чином досліджена сучасною вітчизняною наукою.

2. Методологія та методи

Методологія дослідження адаптації молодших школярів до школи полягає у функціональному підході, що дозволяє розкрити роль учителя не просто як первинного агента соціалізації, а як ключової фігури, від якої залежить як сам процес навчання, так і психологічний стан дитини, що надалі вплине на соціальну позицію особистості, проявиться в адаптованості до різноманітних життєвих ситуацій. Методи аналізу, який дозволяє побачити адаптаційний процес у комплексі соціального, фізіологічного та психологічного, порівняння – побачити у відсотковому відношенні зміну психічних і фізіологічних реакцій на життєві шкільні будні у процесі першого шкільного життя дитини, синтезу – знаходити дієві комунікаційні техніки для успішної адаптації молодших школярів в освітньому просторі. У дослідженні використанні дані спостереження за першокласниками у школах різних регіонів: 1 клас Новомартинівської загальноосвітньої школи (далі – ЗОШ) I–III ступенів Пирятинського району Полтавської області та ЗОШ I–III ступенів Варвинського ліцею № 2. Причому різнорегіональність є тут важливим критерієм. Хоча охоплено лише невелику частину об'єктивної реальності, проте отримані результати у природних умовах дають можливість зробити попередні висновки та спроектувати вектор подальших розвідок у цьому контексті.

3. Результати та дискусії

Період входження дитини до школи є перехідним не лише в контексті появи но-

вого соціального інституту, але й з огляду на психолого-фізіологічні зміни в організмі людини. Соціум вимагає від дитини бути самостійною, відповідальною і керуватися новими правилами, дотримуватися норм, сприйняття іншого колективу як свого. Нагромадження зовнішніх імперативів щодо особистісного існування супроводжується емоційною нестійкістю весь період адаптації дитини до школи.

Усталений і звичний спосіб життя змінюється на вимогливий, сповнений обмеженнями. Часові обмеження виконання тих чи інших дій відтепер стають нормою, стан тривожності за те, що чогось не знає чи не вміє (ще не сформовані навички письма, читання) стимулює біологічну складову частину організму включити захисні механізми: знижується опірність організму, порушується сон, апетит, підвищується температура, загострюються хронічні захворювання. Комфортним для дитини є лише той вузький світ рідних людей, де від неї не очікують певних поведінкових правил.

Статистичні дані (таблиця 1) проведеного дослідження на двох соціальних групах, що перебувають у різних площинах, як територіальних, так і групових (для уникнення конфлікту інтересів), дозволили зробити деякі наукові припущення про психосоматичні реакції організму дитини на нове шкільне середовище. Спостереження відбувалося у двох соціальних групах першокласників із фіксацією кількісних показників у відсотковому еквіваленті: фізіологічний стан здоров'я дитини, мінливість емоційного стану, наявність конфліктних ситуацій між однокласниками, однорідність мобільності групи. Група А – 17 осіб, група В – 18 осіб. Обидві групи першокласників є представниками шкіл, які мають лише один перший клас, і навчаються за програмою НУШ, а також учителі використовували зазначені нижче комунікативні техніки для успішної адаптації дитини у школі. Показники, наведені в таблиці 1, є середніми, виведеними на кінець I і II півріч.

Проведене спостереження націлює на такі роздуми та дискусії. Людський організм, потрапляючи в ситуацію виконання небажаних або примусових дій, має здатність включати захисні функції у вигляді проявів захворювань тіла чи психіки.

Часті перепади настрою, роздратування, сльози – така реакція першокласників на нове середовище, яке претендує на звання референтної групи. Референтні групи виступають носієм норм і цінностей, ідеалів та взірців для наслідування, психологічним ідентифікатором. Складність полягає в

Таблиця 1

Психосоматичні реакції організму дитини на нове шкільне середовище

Показник	Одиниця виміру	I півріччя		II півріччя		Примітка
		Група А	Група В	Група А	Група В	
Зміни фізіологічного стану здоров'я дитини (захворювання)	%	20	18	4	3	У вересні спостерігається відносно стійка ситуація щодо погіршення стану здоров'я першокласників. Показник захворюваності зростає із жовтня і відносно стабільний до завершення півріччя. На початок травня – у червні спостерігаються поодинокі випадки захворювань типу респіраторних і хронічних або ж травматичних. Процес адаптації дитини до нових соціальних реалій, що супроводжується соматичними змінами, успішний для 98% першокласників.
Мінливість емоційного стану	%	64	71	2	3	Емоційні реакції на соціальні зміни проявляються у вигляді нестійкого емоційного стану, роздратувань, швидких змін настрою, сліз тощо. Ці реакції інтенсивніші, ніж соматичні, проте, починаючи з кінця квітня, зводяться до мінімального показника.
Наявність конфліктних ситуацій	%	24	24	1,5	2	До середини року спостерігаються міжособистісні видимі конфлікти між учнями частіше, ніж у травні – червні. Конфліктні ситуації наприкінці року одиничні, проте яскраво виражені.
Однорідність мобільності групи	%	86	79	99	99	На початок року всі учні потребують до себе уваги як особистості й індивідуальності, лише із середини квітня спостерігається чітка тенденція до однорідності соціальної групи.

тому, що у шкільний колектив (першокласників) потраплять за однією спільною ознакою – віковою, а також потребою в навчанні, і це різноманітне середовище однолітків потрібно інтегрувати так, щоби кожен відчував себе своїм. Наприклад, дитині, яка читає по складах, не можна ставити у взірці однокласника з технікою читання сімдесят слів на хвилину. У такому разі простежується дуже великий розрив, школяр відчуватиме неподолану дистанцію, унаслідок чого ми отримуємо провокаційну поведінку, роздратування тощо. Якщо ж класний колектив не зможе стати для дитини референтною групою, зі своїми правилами, поглядами, то її очікування від процесу навчання ввійдуть у суперечність із реаліями та в комплексі з нестійким емоційним станом призведуть до роздратування або ж до протесту у вигляді психосоматичних провів.

Нестійкий емоційний стан дитини раннього шкільного віку зумовлений психолого-

фізіологічними особливостями її розвитку. Зокрема, це неможливість контролювати свої емоції самостійно, вимога до постійних змін, неспроможність довготривалої концентрації на одному виді діяльності, бажання проявити самостійність і потреба у схваленні від дорослих. Діти цього віку залежні від дорослих в організації свого простору та заохоченнях і похвалі, вони ще не здатні самостійно відповідати за свої вчинки, їм необхідні взірці для наслідування. У цей період формуються когнітивні навички (Піаже, 2001), що надалі дозволять адекватно оцінювати життєві ситуації, сформулюють уявлення про імперативно-оцінні ставлення до дійсності в контексті дихотомності: добра і зла, справедливості та несправедливості, трагічності та комічності тощо.

Очевидно, що від процесу адаптації до шкільного середовища першокласників залежить і їхнє подальше бажання навчатися, сформованість компетенцій для успішної їх життєдіяльності. Якщо ж адаптація відбу-

деться на низькому рівні, то ми отримаємо роздратовану, розчаровану особистість зі страхом перед невідомим і сприйняттям нового як негативного. Ключовою особистістю тут виступає учитель, від якого залежить швидкість процесу адаптації дитини до школи. Від його здатності ставити перед новосформованими школярами такі цілі, щоби вони повірили в можливість їх досягнення, залежить сформованість цілісного колективу з усвідомленням важливості процесу навчання, соціальної активності та толерантним сприйняттям наповненості світу.

Перший учитель повинен бути і наставником, і другом, і напарником, водночас не втративши позицій лідерства. Важливо, щоби, потрапивши в незнайоме середовище (школа), дитина не закрилася, а змогла вільно висловитися стосовно своїх потреб і водночас не стати об'єктом насмішок. Важливу роль у цьому відіграють і батьки, хоча і віддалені від своєї дитини під час навчання. Їм важливо донести позитивний образ учителя.

Від майстерності вчителя та підбору ним комунікативних технік залежить згуртованість колективу, створення групи з комфортним існуванням усіх, незалежно від статі, соціального становища сім'ї, з якої походить дитина, її знань тощо. У школі відбувається формування тих компетенцій, які суспільство вважає за потрібне, і не тільки в теперішній момент, а ще й прогнозує на майбутнє. Отже, місія першого педагога не перебільшена.

Сучасна нова українська школа звертає увагу на дитину як цінність, незалежно від умінь і навичок, сформованих до цього періоду. Формалізована система оцінювання відстрочена з метою успішної адаптації дитини. Оскільки в сімейному середовищі дитина перебуває у «світі своїх», а із приходом до закладу освіти стикається зі «світом чужих», то з метою збереження її психічного здоров'я, ураховуючи психологічні, фізіологічні та соціальні чинники розвитку особистості, учитель застосовує такі техніки у спілкуванні, які б допомогли усвідомити важливість і цінність кожного і водночас навчити працювати у групі, виконувати маленькі дії та розуміти їхню значущість для всього колективу.

Психологічна адаптація дитини до школи зумовлена такими чинниками: зміни в роботі центральної нервової системи, перехід від образного символічного стилю мислення до логічного, першими спробами формування понять, збільшенням словникового запасу до семи тисяч слів, інтенсивністю когнітивного й емоційно-вольового розвитку тощо.

Соціальна адаптація передбачає зміну соціального середовища. Дитина виходить із малої соціальної групи (сім'я), середньої (група в дошкільному закладі) і потрапляє до нової середньої і великої (шкільне середовище передбачає вільне спілкування із представниками різних груп), зі своїми правилами і вимогами. Тут уперше проявляється соціальна позиція зі зміною соціальних ролей.

Фізіологічна адаптація передбачає зміну розпорядку дня, зменшення тілесної активності й активування розумової. У класі формується однорідність мобільності за часовими і просторовими показниками.

Психологічна, фізіологічна і соціальна адаптація дитини до школи відбувається в єдності, будь-який вихід хоча б з одного усталеного виміру призводить до порушень всього організму. Соціальні вимоги до життєдіяльності особистості у шкільному середовищі зумовлюють адаптацію до оточення та сприйняття його імперативів. У свою чергу, фізіологія намагається заперечити будь-які зміни і дисонує між зоною комфорту та новим невідомим майбутнім. Це і спричиняє психосоматичні реакції організму на соціальні виклики. Так, переживання відчаю, страху, самотності тощо завжди відображаються на фізіологічному стані людини: від сорому – червоніє, від страху – тремтить, плаче тощо, від фізичного болю і недуг індивід схильний до психічних розладів. Наприклад, звичайне респіраторне захворювання супроводжує майже кожну дитину під час виконання складних і невідомих для неї дій. Несприятливий психологічний клімат у сім'ї спричиняє небажання вчитися, роздратування, байдужість, головний біль, а у школі – плаксивість, роздратування, різкі зміни емоційного стану. Імунна система втрачає частку захисних бар'єрів за будь-яких змін, соціальних, фізіологічних чи психічних. Усі адаптаційні процеси перших днів дитини у школі відбуваються на стані її здоров'я.

Адаптаційний процес дуже важливий для психічного та фізіологічного розвитку особистості, від швидкості його протікання та майстерності педагога залежить не лише успішність навчання, а й стан здоров'я дитини. Про швидку й успішну адаптацію свідчить бажання дитини навчатися, не лише самостійно виконувати завдання на заняттях, а й брати на себе обов'язки, ухвалювати рішення і нести відповідальність за них. Про високий рівень адаптації свідчать часті розповіді про вчителя як авторитетну особу, а пізніше і про однокласників. Дитина перебуває в гарному настрої, задоволена собою, майже не скаржиться на стан здоров'я.

Проте не всі діти однаково проходять цей перший етап соціалізації в новій якості школяра. Досить значна частка дітей потребують більше часу на адаптацію. Ще до півроку навчання у школі такі діти не усвідомлюють себе у статусі учня, вони потребують індивідуального підходу. Отже, і стан їхнього здоров'я буде мінливим, успіхи в навчанні – непостійними, а настрої – суперечливим. У таких дітей часто спостерігаються респіраторні захворювання та збір у системі шлунково-кишкового тракту, вранішні головні болі. До кінця ці симптоми проходять, дитина включається у процес навчання, однак їй більше цікавить спілкування з однолітками і проведення дозвілля.

У невеликої кількості дітей процес адаптації триває до року, у психології це називають низьким рівнем адаптації. Саме в таких ситуаціях найяскравіше простежуються психосоматичні реакції на небажане соціальне середовище. Для таких дітей як сам процес навчання, так і школа загалом викликають негативні емоції. Небажання цього нового середовища, несприйняття правил і норм, диктованих новою системою соціальних зв'язків, зумовлюють загальний негативізм, поганий настрій і самопочуття, примхливість, роздратування. Від небажання йти до школи, виконувати завдання чи спілкуватися з однолітками дитина часто симулює, що потім призводить до хронічних захворювань. Ці діти спочатку не хочуть сприймати нову соціальну імперативність, а згодом, коли помічають, що відстають у процесі засвоєння знань, висловлюють свій протест проти навчання загалом і проти групи однолітків, яка так і не стала для них референтною групою.

Часткове або цілковите несприйняття нових соціальних умов призводить до змін у психосоматичній структурі організму дитини. Зовнішні соціальні подразники впливають на чуття, які формують відповідні відчуття. Саме чуттєве пізнання можливе за наявності тілесного і навпаки. Оскільки тіло виконує функцію захисту психіки, то, реагуючи на всі напруги душевного стану, воно протестує у вигляді хронічних захворювань чи підвищеної травматичності. Чим більше страждає психіка, тим більше тіло напружується і змикається, намагаючись зберегти її.

З метою вивільнення від страждань, не потрібних емоцій, для відчуття радості і гармонії життя, сприйняття закладу освіти як нормального, потрібного й очевидного, усвідомлення кожної дитиною своєї причетності до нового колективу вчителі щодня використовують такі комунікативні техніки, які б дозволили дитині першого року навчання легше адаптуватися у школі.

Для успішної психологічної, соціальної та фізіологічної адаптації дитини вчитель застосовує такі комунікативні техніки: «Ранкове коло», «Щоденник вражень», «Я і ти – ми», «Комплімент» тощо. Кожна з них має свою специфіку і спрямована на результат – успішну адаптацію. Чим швидше пройде цей етап, тим менше дитина хворіє й успішніше соціалізується.

«Ранкове коло». Ця техніка використовується з метою знайомства та знаходження емоційного контакту між учнями та вчителем. Специфіка дитячої пам'яті така, що вони довго не можуть запам'ятати імена у великому колективі. «Ранкове коло» передбачає швидше знайомство, отже, і сприйняття приналежності до однієї групи всіх дітей, які із часом стають своїми, з якими затишно.

«Щоденник вражень» допомагає учневі висловитися щодо почутого, побаченого, прожитого за день у будь-який зручний спосіб: написати, намалювати, поставити символи тощо. Тут зосереджуються всі негативні та позитивні емоції, які він не може висловити словами з різних причин: від індивідуального психологічного стану до часових, поведінкових чи лексичних обмежень.

«Я і ти – ми». Ця техніка якнайбільше дозволяє відчуті інших дітей і зрозуміти, що всі вони, хоча і різні, але мають багато спільного. Для цього всі стають у коло, і вчитель пропонує вийти в центр тих, хто погоджується з тим чи іншим твердженням на кшталт: «Я не люблю рано прокидатися!», «Я люблю свою сім'ю!», «У мене є домашня тваринка!» тощо. Ця техніка у формі простої гри сприяє швидшій ідентифікації дитини з новою соціальною групою, вихованню толерантного ставлення до інших тощо.

«Комплімент». Своєрідна гра, що дозволяє побачити в іншому щось прекрасне і водночас сформувати позитивне ставлення до цієї людини, підняти її самооцінку. Важливо навчити дітей відповідати компліментом на комплімент.

Вчителі-практики зазначають, що адаптація дитини у школі залежить від позитивного емоційного стану, який «створюється на початку уроку використанням таких комунікативних технік: «Посміхніться один одному, подаруйте найкращу усмішку! Посміхніться мені. Якщо хтось зранку прокинувся в поганому настрої, забудьмо про це. У нас сьогодні все вийде якнайкраще!». Доброзичливе ставлення знімає бар'єр напруженості, допомагає зберегти позитивні враження від навчання у школі, підтримує інтерес. Лагідний дотик до голівки або плеча учня, підбадьорлива усмішка чи добро-

зичливий погляд учителя допоможуть дитині» (Гончарук, 2013: 43).

Окрім застосування таких групових технік-ігор, учитель для швидшого процесу психологічної адаптації у професійному спілкуванні з дітьми повинен дотримуватися деяких правил, щоби позитивно впливати на психологічний стан учнів. Зокрема, використовуючи диференціальний підхід, проявляти рівність у спілкуванні до всіх учнів без винятку. Позитивним аспектом у новій українській школі є зняття неуспішних оцінок виконаного учнем завдання. Учитель повинен мотивувати і стимулювати до кращого, а не зосереджувати увагу на невдачах дитини. Важливо звертати увагу на успіхи учнів, підвищувати їхній статус у класі, а також підтримувати прояви активності сором'язливих, тривожних дітей. Це сприяє підвищенню їхньої самооцінки й успішній адаптації дитини у школі.

Висновки

Психосоматичні прояви організму дитини – адекватна реакція на нові соціальні умови, оскільки вимоги нового соціального середовища і вимоги задоволення власних потреб шукають спільні точки дотику. Психіка і тіло в результаті рефлексії навколишнього світу та саморефлексії намагаються показати у вигляді зовнішніх проявів, що організм щось не задовольняє. Учитель як агент первинної соціалізації повинен застосовувати такі комунікативні техніки, які б позитивно впливали на психологічний стан дитини та сприяли швидкій адаптації її до школи. Зокрема, дієвими є техніки на

усвідомлення інакшої природи кожного і цілісності людського буття – «Ранкове коло», «Я і ти – ми» та «Комплімент». За умови швидкої адаптації психосоматичні прояви дитячого організму незначні та не викликають занепокоєнь. Проте вчитель і шкільний психолог повинні постійно моніторити адаптаційний стан учнів, щоби максимально скоротити рівень низької адаптації школярів першого року навчання та запобігти низці психосоматичних захворювань, які із часом набувають якості хронічних. Оскільки внаслідок пригнічення небажаних почуттів і переживань тіло включає захисну функцію, дитина поступово втрачає інтерес до навчання зокрема та базових життєвих цінностей загалом.

Варто зазначити, що дослідження адаптації школярів у вітчизняній науці рідко стосуються психосоматичного контексту або дотично, окрім вищезазначених, тому перспектива подальших досліджень полягає в охопленні більшої частини об'єктивної реальності із заданої проблематики як у кількісному, так і в територіальному значенні, глибшому проникненні в якісний зміст психосоматичних реакцій дітей-першокласників на нове соціальне середовище, застосувавши методи анкетування й опитування, а також узявши до уваги їхні позашкільні соціальні зв'язки, з метою всебічного дослідження. Окрім цього, варто зосередитися на дослідженні у сфері медицини та біофілософії, що дозволить адекватно оцінити процес адаптації дітей віком шести – семи років.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Березовська Л., Смоляк М. Психологічні особливості адаптації школярів до навчання. *Вісник Національного університету оборони України*. 2014. Вип. 4 (41). С. 162–167.
2. Білоус І. Психосоматичні аспекти біологічного дозрівання дітей молодшого шкільного віку в нормі та при аномальному розвитку. *Вісник Прикарпатського університету. Фізична культура*. 2011. Вип. 13. С. 147–154.
3. Бондаренко С. Особливості адаптації рухової функції дітей-першокласників до статичного компонента навчальних навантажень. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 15 «Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)»*. 2017. Вип. 3. С. 80–84.
4. Віщак О. Можливості забезпечення адаптації першокласника у сучасному загальноосвітньому навчальному закладі. Чернігів : Вид-во ЧДПУ, 2016. С. 27–30.
5. Гончарук І. Створення вчителем комфортних умов для адаптації першокласників до навчання у школі. *Початкова школа*. 2013. № 7. С. 42–44.
6. Крупник Г. Особливості психологічного супроводу адаптації першокласників до навчального процесу. *Таврійський вісник освіти*. 2014. № 2. С. 251–257.
7. Пиаже Ж. Теория, эксперименты, дискуссии : сборник статей / сост. и общ. ред. Л. Обуховой, Г. Бурменской. Москва : Гардарики, 2001. 622 с.
8. Рагозіна В. Раннє дитинство у світі. *Вісник Інституту розвитку дитини. Серія «Філософія, педагогіка, психологія»*. Київ : Видавництво Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова. 2015. Вип. 37. С. 83–95.
9. Piaget Jean. The Child's Conception of Physical Causality. Trans. by M. Gabain. London : Kegan Paul ; New York : Harcourt, Brace, 1930. 309 p.

REFERENCES:

1. Berezovska L., Smoliak M. (2014). Psykhologichni osoblyvosti adaptatsii shkoliariv do navchannia [Psychological peculiarities of adaptation of pupils to studying]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu obrony Ukrainy – Bulletin of the National University of Defense of Ukraine*, 4 (41), 162–167 [in Ukrainian].

2. Bilous I. (2011). Psykosomatychni aspekty biolohichnoho dozrivannia ditei molodshoho shkilnoho viku v normi ta pry anomalnomu rozvytku [Psychosomatic aspects of biological maturation of primary school children in normal and abnormal development]. *Visnyk Prykarpatskoho universytetu. Fizychna kultura – Bulletin of the Carpathian University. Physical Education*, 13, 147–154 [in Ukrainian].
3. Bondarenko S. (2017). Osoblyvosti adaptatsii rukhovoї funktsii ditei-pershoklasnykiv do statychnoho komponenta navchalnykh navantazhen [Features of the adaptation of the motor function of children-first-graders to the static component of the training load]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M.P. Drahomanova. Seriya 15: Naukovo-pedahohichni problemy fizychnoi kultury (fizychna kultura i sport) – Scientific journal of the National Pedagogical University named after M.P. Drahomanov. Series 15: Scientific and pedagogical problems of physical culture (physical culture and sport)*, 3, 80–84 [in Ukrainian].
4. Vishchak O. (2016). Mozhlyvosti zabezpechennia adaptatsii pershoklasnyka u suchasnomu zahalnoosvitnomu navchalnomu zakladi [Opportunities for adapting the first-graders in a modern general educational institution]. Chernihiv: Vyd-vo ChDPU [in Ukrainian].
5. Honcharuk I. (2013). Stvorennia vchytalem komfortnykh umov dlia adaptatsii pershoklasnykiv do navchannia u shkoli [Creating a comfortable environment for a teacher to adapt first-graders to school]. *Pochatkova shkola – Elementary School*, 7, 42–44 [in Ukrainian].
6. Krupnyk H. (2014). Osoblyvosti psykholohichnoho suprovodu adaptatsii pershoklasnykiv do navchalnoho protsesu [Features of psychological support of adaptation of first-graders to the educational process]. *Tavriiskyi visnyk osvity – The Taurian Herald of Education*, 2, 251–257 [in Ukrainian].
7. Pyazhe Zh. (2001). Teoryia, eksperymenty, dyskusyy [Theory, Experiments, Discussions]. Moskva: Hardaryky [in Russian].
8. Rahoziina V. (2015). Rannie dytynstvo u sviti [Early childhood in the world]. *Visnyk Instytutu rozvytku dytyny. Seriya: Filosofiia, pedahohika, psykholohiia – Bulletin of the Institute for Child Development. Philosophy, Pedagogy, Psychology Series*, 37, 83–95. Kyiv: Vydavnytstvo Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu im. M.P. Drahomanova [in Ukrainian].
9. Piaget J. (1930). Piaget Jean. The Child's Conception of Physical Causality. (Trans. by M. Gabain.) London: Kegan Paul; New York: Harcourt, Brace.

*Стаття надійшла до редакції 03.06.2019.
The article was received 03 June 2019.*

УДК 159.955–053.4: 004
DOI 10.32999/ksu2312-3206/2019-3-8

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У РОЗВИТКУ МИСЛЕННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ

Клак Віталій Олександрович,
аспірант кафедри психології

*ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»*

king24@ukr.net

orcid.org/0000-0003-0978-1520

У статті подано теоретико-методологічний аналіз проблеми використання комп'ютерних технологій у розвитку мислення дітей дошкільного віку, представлено аналіз останніх вітчизняних і закордонних наукових джерел розвитку мислення в дошкільників, дістали подальший розвиток дефініції «інформаційно-комунікаційні технології», «комп'ютерні технології» та їх варіанти існування. Розкрито значення комп'ютера як потужного технічного засобу навчання, як «інтелектуального знаряддя» у розвитку наочно-образного, логічного мислення, що дає дитині змогу вийти на новий інформаційний рівень.

Мета статті – проаналізувати використання інформаційно-комунікаційних технологій у розвитку мислення дітей дошкільного віку, представити програму навчання дошкільників основам комп'ютерної грамотності для розвитку їх мислення.

Методи дослідження – теоретичний аналіз вітчизняних і закордонних наукових джерел, який дозволив виявити, узагальнити і систематизувати матеріали із проблеми дослідження.

Результати теоретичного аналізу заявленої проблеми показали недостатність вивчення використання комп'ютерних технологій у розвитку логічного мислення дітей дошкільного віку. Розкрита сутність інформаційно-комунікаційних і комп'ютерних технологій. Розроблена й охарактеризована багатofункціональна структура компонентів значущості використання дітьми дошкільного віку комп'ютерних технологій, яка включає: розвиток вольових якостей, формування мотивації, активну діяльність, індиві-